

تأثیر عوامل پذیرش ، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی

(مورد مطالعه : مناطق آزاد تجاری- صنعتی ایران)

زهرا پورزمانی*

بابک نادری**

تاریخ دریافت: 1390/02/28

تاریخ پذیرش: 1390/05/21

چکیده

مناطق آزاد تجاری- صنعتی را باید پلی بین اقتصاد ملی و بین الملل در نظر گرفت که از یک سو با جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی پایه توسعه صادرات را استحکام بخشیده و از طرف دیگر با بهره گیری از منابع و استعداد های بالقوه کشور ، مزیت های نسبی اقتصاد را در زمینه اقتصاد بین الملل به بالفعل تبدیل می کند . در این راستا تغییر نظام بودجه ریزی به بودجه ریزی عملیاتی امری ضروری و اجتناب ناپذیر برای اقتصاد کشور به شمار می رود. با توجه به اهمیت بودجه ریزی عملیاتی و مناطق آزاد در هر کشور، تحقیق حاضر به بررسی تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی می پردازد. جامعه آماری شامل کلیه مدیران مالی، مدیران برنامه و بودجه، کارشناسان بودجه و کارشناسان حسابداری (امور مالی) سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی (ارس، ارون، انزلی، چابهار، قشم و کیش) و همچنین دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد می باشد. برای آزمون فرضیه ها از آزمون کالموگروف - اسمیرنوف و آزمون t استفاده شده است . یافته های تحقیق نشان می دهد که میانگین رتبه ارزیابی زنان و مردان تفاوت معناداری ندارند. همچنین نتایج گویای این مطلب است که میانگین رتبه ارزیابی گروه های سنی و پست سازمانی و سطح تحصیلات از متغیرهای مورد بررسی تفاوت معناداری ندارند . با توجه به آزمون فرضیه های اصلی تحقیق در حال حاضر سازمان ان مناطق آزاد تجاری- صنعتی توانایی و اختیار و پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارد.

واژه های کلیدی بودجه، کنترل بودجه ای، نظارت عملیاتی مناطق آزاد تجاری صنعتی.

---

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، مسئول مکاتبات. zpoorzamani@yahoo.com

** کارشناس ارشد مدیریت دولتی.

1- مقدمه

با توجه به این که مهم ترین اهداف دولت ها رسیدن به رشد اقتصادی و فراهم کردن خدمات عمومی و افزایش رفاه جامعه می باشد و تحقق این اهداف مستلزم انجام وظایف دولت ها در کنار وظایف مردم و همچنین برنامه ریزی برای تحقق اهداف است. دولت به وسیله بودجه سیاست های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را اعمال می نماید. توسعه و رشد اقتصادی هر کشور در گرو بودجه ریزی و بودجه بندی صحیح و کارا برای آن کشور است در دو دهه گذشته و سال های ابتدایی قرن 21 اصلاحات اساسی در نظام بودجه ریزی اغلب کشورها انجام شد.

اکنون بودجه ریزی عملیاتی به عنوان یک روش بودجه ریزی در سطح وسیعی در جهان از جمله در کشور ما مورد توجه قرار گرفته است. بودجه ریزی عملیاتی یک فرایند مستمر است که تمامی مدیران دولتی در همه سطوح در آن مشارکت دارند. این نوع مشارکت مستلزم وجود حلقه های بازخورد در درون سازمان هاست تا مدیران ارشد همواره از امکانات بیشتر و بهتری برای اخذ تصمیمات صحیح تر و اداره بهتر سازمان متبوع خود برخوردار باشند. بودجه ریزی عملیاتی نهایتاً به تخصیص مؤثرتر منابع در درون وزارتخانه ها و سازمان ها منجر می شود و مدیران را قادر می سازد به نحو مؤثرتری از منابع اختصاص یافته به سازمان تحت امر خود برای رسیدن به اهداف و نتایجی که برنامه ریزان و سیاست گذاران مدنظر داشته بهره برداری کنند. در پژوهش حاضر تلاش می شود با تاکید بر عواملی همچون اختیار، پذیرش و توانایی در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی ایران، تاثیر عوامل مذکور بر استقرار بودجه عملیاتی شناسایی شود.

2- بیان مساله

امروزه رشد و توسعه دولت ها و افزایش وظایف آن ها، باعث گردیده است که سیستم های بودجه ریزی کارآیی خود را از دست بدهند و به منظور رفع نیاز دولت ها، سیستم های بودجه ریزی یکی پس از دیگری به وجود آیند و سیر تکاملی خود را طی نمایند. بودجه ریزی سنتی، افزایشی، برنامه ای و نیز بودجه ریزی بر مبنای صفر نمونه هایی از این سیر تکاملی هستند. بودجه ریزی عملیاتی آخرین تلاش ها برای رفع نیازهای امروزی دولت ها به شمار می آید. یکی از اصلاحات اخیر در نظام بودجه ریزی کشورها، حرکت به سوی «بودجه ریزی عملیاتی» است که بر سنجش عملکرد دولت تاکید می کند؛ ولی شواهد موجود نشان می دهد که این اصلاحات در سطح محدودی اجرا می شود و این امر سوالات فراوانی را ایجاد می کند که چرا تعداد کمی از دولت ها «بودجه ریزی عملیاتی» را به طور کامل اجرا می کنند و چه نیازمندی هایی وجود دارد که اجرای کامل را تضمین نماید.

بودجه ریزی عملیاتی با تمام مزایایی که دارد در مراحل مختلف نیازمند اقدامات پیچیده در ابعاد فنی و سیاسی بودجه ریزی است. به طور کلی سیستم حسابداری و نظام مدیریت باید هماهنگ با یک فرآیند بودجه ریزی عملیاتی دچار تحول شوند، توافق و هماهنگی

در سطوح مختلف قوه مجریه با قوه مقننه از الزامات اصلی موفقیت بودجه ریزی عملیاتی محسوب می شود . این نگرش که بودجه ریزی عملیاتی شیوه ای مکانیکی (سطح مشخصی از عملکرد در مقابل سطح مشخصی از منابع مالی) یا فرآیندی تحدیدی است (کاهش منابع مالی به دلیل دست نیافتن به نتایج مورد نظر) سودمند نیست بلکه اطلاعات و شاخص های معتبر عملکرد در استقرار بودجه ریزی عملیاتی اهمیت بسزایی دارد (ابراهیمی و همکاران ، 1386) .

3- متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش عبارتند از بودجه، توانایی، اختیار و پذیرش که بشرح زیر تعریف می گردند:

بودجه: بودجه عبارتست از برنامه مالی دولت که برای یک سال مالی تهیه و حاوی پیش بینی درآمدها و سایر منابع تامین اعتبار و برآورد هزینه ها برای انجام عملیاتی که منجر به وصول به سیاست ها و هدف های قانونی می شود (فرزید، 1381) .
در این پژوهش منظور از بودجه بودجه ریزی عملیاتی می باشد؛ یعنی یک برنامه سالانه به همراه بودجه سالانه که رابطه میان میزان وجوه تخصیص یافته به هر برنامه با نتایج به دست آمده از اجرای آن برنامه را نشان می دهد (ابراهیمی نژاد و فرج وند، 1380 :

صص 228) .

توانایی برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی: یکی از حدسیات رایج در مورد اجرای ناموفق بودجه ریزی عملیاتی ، ظرفیت پایین یا عدم توانایی سازمانی است . مورد کاوی ها و گزارش ها در مورد اتخاذ بودجه ریزی عملیاتی نشان می دهد که سه بعد از توانایی سازمانی برای اتخاذ کامل بودجه ریزی عملیاتی کلیدی عبارتند از :

1 -توانایی ارزیابی عملکرد

2 -توانایی نیروی انسانی

3 -توانایی فنی (فولتین¹، 1999، صص 40-46 ؛ کتل²، 1992) .

توانایی ارزیابی عملکرد بر همه مراحل اجرای بودجه ریزی عملیاتی تاثیر می گذارد و برای اجرای معنی دار بودجه ریزی عملیاتی، اطلاعات حاصل از ارزیابی عملکرد باید صحیح و قابل اطمینان بوده و در مدیریت و تصمیم گیری ، تخصیص منابع و طراحی طرح های تشویقی مورد استفاده قرار گیرد .

توانمندی نیروی انسانی در اجرای بودجه ریزی عملیاتی نقش مهمی دارد. توانمندی مورد نیاز متفاوت می باشد و به تمام مراحل اجرای بودجه ریزی مرتبط است. نیروی انسانی مورد نیاز باید دارای مهارت های خاص در سنجش عملکرد، حفظ و مدیریت بانک های اطلاعاتی باشند و قادر به استفاده از اطلاعات عملکرد در تدوین اهداف عملکردی را داشته باشند (فولتین³، 1999، صص 40-46) .
ملزومات فنی خاصی باید در راستای جمع آوری اطلاعات عملکرد و

ایجاد بانک اطلاعاتی تدارک گردد که به وسیله آن اطلاعات عملکرد فوری، به شکل های مناسب و برای طیف متنوعی از کاربران تهیه گردد (ملکر و ویلگی⁴، 1998).

اختیار برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی: عناصر اصلی اختیار عبارتند از اختیار قانونی، اختیار رویه ای و اختیار سازمانی که به شرح زیر توصیف می‌گردد.

اختیار قانونی: فرآیندهای رسمی بودجه ریزی اغلب به صورت فشرده ای قانونمند می‌شود. اصلاحات جدید در صورت تعارض با این قوانین نمی‌تواند اجرا شود (فولتین 1999، صص 40-46).

اختیار رویه ای: سنجش عملکرد و استفاده بالقوه از اطلاعات عملکرد اغلب در فرآیندهای بودجه موجود، مورد غفلت واقع می‌شود. مشخصه فرآیندهای موجود، رویه ای رسمی است که به عنوان یک قاعده، رفتار بودجه ریزی را ملزم می‌کند. اجرای موفقیت آمیز اصلاحات نیازمند سازگاری مدل اصلاحات با این قوانین و رویه ها است (زاویر⁵، 1992، 115).

اختیار سازمانی: خطوط اختیار سازمانی بر اجرای بودجه ریزی عملیاتی اثرگذار است. خصوصاً هنگامی که قصد استفاده از اطلاعات عملکرد وجود دارد. بودجه ریزی عملیاتی به صورت اثربخش تر اجرا خواهد شد، اگر اختیارات لازم واگذار شود و به مدیران اجازه داده شود تصمیمات راجع کارمندیابی، بودجه ریزی، گزارش دهی و قدرت تصمیم گیری و... داشته باشند (کتل، 1992).

پذیرش برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی: عناصر اصلی پذیرش عبارتند از پذیرش سیاسی، پذیرش مدیریتی و پذیرش انگیزشی که بشرح زیر توصیف می‌گردد.

پذیرش سیاسی: پذیرش مقامات سیاسی در حمایت و تامین منابع مالی برای اجرای بودجه عملیاتی بسیار حیاتی می‌باشد و پذیرش اطلاعات عملکردی توسط سیاستمداران و مدنظر قرار دادن این اطلاعات در تصمیم گیری ها نقش مهمی در اجرای موفق آمیز بودجه ریزی عملیاتی دارد (اندرو⁶، 2004، صص 334-336).

پذیرش مدیریتی: پذیرش بودجه ریزی عملیاتی از جانب مدیران به خصوص در ارتباط با استفاده از اطلاعات عملکرد در تصمیم گیری مدیریتی و ایجاد طرح های انگیزشی اساسی است یک چالش اساسی در بودجه ریزی عملیاتی متقاعد کردن مدیران برنامه در مورد ارزش طرح های راهبردی و سنجش عملکرد می‌باشد (GAO، 1999، صص 4).

پذیرش انگیزشی: فرآیند بودجه ریزی سرشار از مشوق ها می‌باشد، سیاستمداران و مدیران مشابه یکدیگر، انگیزه هایی برای استفاده از انواع خاصی از اطلاعات و رفتارهای معین دارند. بنابراین انگیزه ها و مشوق ها باید جزئی از بودجه ریزی عملیاتی باشد به نحوی که پاداش ها و تنبیهاتی برای عملکرد مناسب و نامناسب در اجرای برنامه های مصوب و برای موفقیت یا عدم موفقیت در اجرای بودجه عملیاتی در نظر گرفته شود.

-
1. Melkers and Willoughby
  2. Xavier
  1. Andrews

4- ادبیات تحقیق

اندروز (2004) در پژوهشی تحت عنوان اختیار، پذیرش، توانایی و اصلاحات بودجه ریزی عملیاتی بیان نمود بودجه بندی عملیاتی یک اصلاح برجسته در جهان است و در طی دهه اخیر کشور آمریکا به عنوان یک کشور پیشرو در این حوزه مطرح بوده است. در این مقاله شواهد نشان می‌دهد که این اصلاح در شیوه ای محدود استفاده می‌شود. این مقاله پیشنهاد می‌کند که یک مدل سه عاملی درباره کاربرد بودجه بندی عملیاتی مفید است. در این مدل، اختیار، پذیرش و توانایی عوامل تعیین کننده یک فضای اصلاح شده برای بودجه بندی عملیاتی است. در اکثر دولت ها، این فضای اصلاح شده نسبتاً محدود به نظر می‌رسد.

سالم صافی (1383) نتایج استقرار نظام بودجه بندی عملیاتی در بخش تشخیص بیمارستان ولیعصر مشهد شهر با تاکید بر هزینه تمام شده خدمات را مورد ارزیابی قرار داد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد ارزیابی نتایج حاصل از استقرار نظام بودجه بندی عملیاتی در مرکز فعالیت تشخیصی بیمارستان ولیعصر مشهد براساس شاخص های کارایی (نسبت تعداد کلیشه های رادیولوژی و نسبت هزینه های پرسنلی) مطلوب و نسبت تعداد آزمایشات و نسبت تعداد سونوگرافی نامطلوب ارزیابی شد.

از نظر شاخص عدالت (نسبت دریافتی کارکنان) مطلوب، از نظر شاخص پایداری و اثربخشی با توجه به نسبت های کل درآمد اختصاصی و درآمد اختصاصی تحقق یافته نامطلوب ارزیابی شد. همچنین ابراهیمی و همکاران (1386) به شناسایی موانع استقرار بودجه عملیاتی در گمرک جمهوری اسلامی ایران براساس مدل شه پرداختند. یکی از اصلاحات اخیر در نظام بودجه ریزی کشورها، حرکت به سوی بودجه ریزی عملیاتی است که بر سنجش عملکرد دولت ها تأکید میکند؛ ولی شواهد موجود نشان می‌دهد که این اصلاحات در سطح محدودی اجرا می‌شود و این امر سوالات فراوانی را ایجاد می‌کند که چرا تعداد کمی از دولت ها بودجه ریزی عملیاتی را به طور کامل اجرا می‌کنند؛ از این رو آن ها با استفاده از مدل شه به شناسایی موانع اجرای موفق بودجه عملیاتی در سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران پرداختند.

تحقیق جهان دوست (1374) پیرامون تدوین بودجه عملیاتی در سازمان بنادر و کشتیرانی، در راستای دستیابی به بهای تمام شده یک تن تخلیه و بارگیری می‌باشد. در این تحقیق با استفاده از بهای تمام شده بدست آمده یک تن تخلیه و بارگیری، درآمدها و هزینه های بودجه ای برای سال مالی 1375 برآورد شد. رضانی (1383) نیز مطالعه موردی در رابطه با بودجه بندی بر مبنای فعالیت در دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی (دانشگاه شیراز) انجام داد. هدف اصلی پژوهش، طراحی سیستم بودجه بندی عملیاتی برای بودجه بندی و آرایه اطلاع ات مناسب در راستای تصمیم گیری ها در "دانشگاه شیراز" می باشد. فراهم نمودن امکان مشارکت مدیران در تهیه بودجه، تهیه محرك های لازم و مبنای مناسب برای تخصیص بودجه به دانشکده ها، تعیین سهم فعالیت های آموزشی، پژوهشی، دانشجویی و سایر فعالیت ها از بودجه تخصیص یاف ته، تهیه راهکارهای مناسب برای تخصیص بودجه به دانشکده ها و در نهایت

تهیه بودجه بر مبنای فعالیت در دانشگاه شیراز، مهم ترین یافته های این پژوهش است.

5- فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی تحقیق عبارت است از: سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران توانایی، اختیار و پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند. این فرضیه شامل فرضیات فرعی زیر است:

- 1- سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران توانایی لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.
- 2- سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران اختیارات لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.
- 3- در سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.

6- روش اجرای تحقیق

ابتدا از طریق جمع آوری برخی مدارک از سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی از قبیل نمودار سازمانی، شرح وظایف، اهداف سازمانی آشنایی کلی از آن سازمان ها به دست آمده است و در ادامه از طریق حضور در سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی شامل منطقه آزاد ارس، انزلی، اروند، چابهار، قشم، کیش و همچنین دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی ایران نسبت به تکمیل پرسشنامه اقدام شد.

7- جامعه آماری و روش نمونه گیری

در این تحقیق با توجه به این که جامعه آماری باید افراد متخصص در زمینه بودجه و بودجه ریزی باشند و با توجه به محدود بودن افراد متخصص در مناطق از روش سر شماری یعنی از کل اعضای جامعه آماری استفاده شده است. بنابراین جامعه آماری شامل 57 نفر از مدیران مالی، مدیران برنامه و بودجه، کارشناسان بودجه و کارشناسان حسابداری (امور مالی) سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی (ارس، اروند، انزلی، چابهار، قشم و کیش) و همچنین دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد است که در بهار سال 1389 حائز مسئولیت های یاد شده بوده اند.

فراوانی و درصد فراوانی ویژگی های جنسیت، سن، پست سازمانی و سطح تحصیلات و منطقه آزاد اعضای نمونه شامل 57 نفر در جدول 1 نشان داده شده است. نتایج بررسی ها نشان داده است که بیشتر اعضای گروه نمونه را مردان با حدود 79 درصد تشکیل می دهند. بیشتر اعضای نمونه با حدود 56 درصد بین 25 تا 35 سال سن دارند و کمترین تعداد به افراد زیر 25 سال با حدود 2 درصد اختصاص دارد. بیشترین اعضای نمونه با حدود 56 درصد کارشناس و کمترین تعداد با حدود 2 درصد متصدی هستند. بیشترین تعداد با حدود 63

درصد لیسانس و کمترین تعداد با 3/5 درصد دارای دیپلم هستند. به ترتیب کمترین اعضای نمونه به مناطق سازمان مرکزی، اروند، کیش، قشم، ارس، انزلی و چابهار با مقادیر 7 درصد، 7 درصد، 12 درصد، 17 درصد، 17 درصد و 21 درصد به ترتیب، اختصاص دارند.

جدول 1- فراوانی و درصد فراوانی ویژگی های فردی و جمعیت شناختی

متغیر	زیر متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	نما
جنسیت	زن	12	21.1	مرد
	مرد	45	78.9	
سن	کمتر از 25	1	1.8	بین 25 تا 35 سال
	بین 25 تا 35	32	56.1	
	بین 35 تا 45	18	31.6	
	بالاتر از 45	5	8.8	
پست سازمانی	متصدی	1	1.8	کارشناس
	کارشناس	32	56.1	
	کارشناس	15	26.3	
	مدیر	8	14.0	
سطح تحصیلات	دیپلم	2	3.5	لیسانس
	فوق دیپلم	7	12.3	
	لیسانس	36	63.2	
	فوق لیسانس	12	21.1	

* منبع: یافته های پژوهشگر

8-آزمون های آماری

8-1- آزمون برازندگی ابزار پژوهش

در مقاله حاضر، جهت بررسی روایی پرسشنامه، بعد از مطالعه و استفاده از چندین مقاله مرتبط و همچنین بعد از مصاحبه و مشورت با متخصصان و کارشناسان بودجه و متخصصان در زمینه بودجه ریزی عملیاتی، اقدام به تهیه پرسشنامه گردید. همچنین از آلفای کرونباخ برای تعیین پایایی پرسشنامه استفاده شد. در روش الفای کرونباخ در صورتی که ضریب آلفا بیش از 60 صدم باشد پایایی سازگاری درونی قابل قبول است (دلگشائی و همکاران، 1388، صص 21). برای بررسی اعتبار پرسشنامه تحقیق حاضر از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. آلفای کرونباخ کل پرسشنامه 0/928 می - باشد. با توجه به این که ضرایب آلفای کرونباخ بیشتر از 0/70 است، بنابراین اعتبار پرسشنامه تایید شده است.

8-2- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس جنسیت

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه در بین زنان و مردان از آزمون مقایسه میانگین رتبه دو جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی زنان و مردان از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول 2 نشان داده شده است:

جدول 2 - مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین زنان و مردان

میانگین رتبه		تعداد مشاهده ها		سطح خطا	آماره Z	متغیر
مرد	زن	مرد	زن			
28.63	30.38	45	12	0/746	0/324 -	توانایی اجرای بودجه ریزی عملیاتی
30.41	23.71	45	12	0/212	1.247 -	اختیارات اجرای بودجه ریزی عملیاتی
28.09	32.42	45	12	0/421	0/804 -	پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی

*منبع: یافته های پژوهشگر

8-3- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس گروه سنی

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه توسط گروه های سنی از آزمون مقایسه میانگین رتبه چند جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی گروه های سنی از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول 3 نشان داده شده است:

جدول 3- مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین گروه سنی

میانگین رتبه				سطح خطا	آماره کار	متغیر
بالاتر از 45 سال	بین 35 تا 45 سال	بین 25 تا 35 سال	کمتر از 25 سال			
45.10	22.72	30.00	28.50	0/059	7.428	توانایی اجرای بودجه ریزی عملیاتی

32.50	27.47	29.80	12.50	694 0	1.449	اختیار ت اجرای بودجه ریزی عملیاتی
34.70	22.78	31.77	21.00	232 0	4.286	پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی

*منبع: یافته های پژوهشگر

8-4- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس پست سازمانی

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس پست سازمانی از آزمون مقایسه میانگین رتبه چند جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی گروه ها براساس پست سازمانی از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول 4 نشان داده شده است:

جدول 4- مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین پست سازمانی

میانگین رتبه				سطح خطا	آماره کار	متغیر
مدیر	کارشناس ارشد	کارشناس	متمدی			
29.31	30.83	28.86	3.50	0/465	2.558	توانایی اجرای بودجه
30.94	29.07	28.48	29.50	0/986	0/143	اختیارات اجرای بودجه
22.88	30.33	30.67	3.00	0/263	3.986	پذیرش اجرای بودجه

*منبع: یافته های پژوهشگر

8-5- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس سطح تحصیلات

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس سطح تحصیلات از آزمون مقایسه میانگین رتبه چند جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی براساس سطح تحصیلات از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول 5 نشان داده شده است:

جدول 5- مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین سطوح تحصیلی

میانگین رتبه				سطح خطا	آماره کار	متغیر
فوق دیپلم	لیسانس	ف لیسانس	وق			
22.50	34.57	26.31	34.92	0/310	3.583	توانایی اجرای بودجه
18.25	32.36	28.24	31.13	0/704	1.407	اختیارات اجرای بودجه
12.00	36.29	28.54	28.96	0/323	3.486	پذیرش اجرای بودجه

*منبع: یافته های پژوهشگر

8-6- آزمون فرضیه های تحقیق

به منظور آزمون نرمال بودن توزیع پاسخ های مربوطه به هر عامل از «آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف» استفاده می شود و در صورت نرمال بودن توزیع پاسخ ها، برای مقایسه میانگین مشاهده شده متغیرهای مورد مطالعه تحقیق با میانگین نظری، از آزمون آماری t تک نمونه استفاده شده است. برای مقایسه میانه متغیرهای مورد مطالعه تحقیق با میانه مقیاس اندازه گیری (میانه طیف لیکرت در پرسشنامه)، از آزمون آماری میانه یک متغیری استفاده شده است. فرضیه های تحقیق با استفاده از اطلاعات گردآوری شده از پرسشنامه آزمون شده است. بررسی و آزمون های تحقیق با استفاده از بسته نرم افزار آماری SPSS17 انجام گرفته و براساس قواعد نرم افزار و با توجه به شاخص های مشاهده شده در مورد فرضیه ها تصمیم گیری شده است. به بیان دیگر در تحلیل نتایج داده های تحقیق براساس سطح خطای محاسبه شده و یا آماره محاسبه شده و مقایسه آن با آماره بحرانی، در مورد رد یا پذیرش فرضیه تصمیم گیری و قضاوت شده است. بنابراین در صورتی که خطای محاسبه شده مساوی و یا کمتر از 0/05 باشد، فرضیه صفر رد شده و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است و در صورتی که سطح خطا بزرگتر از 0/05 باشد، فرضیه صفر رد نشده است. همچنین در صورتی که آماره های محاسبه شده مختص هر آزمون بزرگتر از قدرمطلق مقادیر بحرانی آن باشد، فرضیه صفر رد و در غیر این صورت فرضیه صفر به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است.

ابتدا با استفاده از آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف، نرمال بودن توزیع پاسخ ها مورد آزمون قرار گرفت. نتایج آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف در جدول 6 نشان داده شده است.

جدول 6- نتایج آزمون کولموگوروف- اسمیرنوف

				ي			
/1676 -0	0207 0/	56	/0867 -2	3	2/8324	57	اختيارات اجراي بودجه ريزي عملياتي

*منبع: یافته های پژوهشگر

نتیجه آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای عنصر پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی در جدول 9 ارائه شده است. در رابطه با فرضیه فرعی سوم با توجه به نتایج جدول شماره 4 و آماره t محاسبه شده با مقدار $2/091$ - از آماره بحرانی $1/96$ - کوچکتر است و به بیان دیگر سطح خطای محاسبه شده کوچکتر از $0/05$ است، در نتیجه با 95 درصد اطمینان فرضیه صفر رد شده و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است. به بیان دیگر با 95 درصد اطمینان فرضیه صفر رد شده است. در نتیجه می توان پذیرفت که در سازمان های من اطق آزاد تجاری - صنعتی ایران پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی وجود ندارد.

جدول 9- آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی

مقایسه با میانگین نظری							متغیر تحقیق
تفاوت میانگ ین	سطح خطا	درج ه آزا دي	آماره t	میان گین نظری	میانگی ن مشاهده شده	تعد اد	
/1982 -0	/0205 0	56	/0918 -2	3	2/8018	57	پذیرش اجراي بودجه

*منبع: یافته های پژوهشگر

9- نتیجه گیری

در کشور ما طبق اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه مطابق ضابطه های اسلامی با هدف ایجاد رفاه و رفع فقر و محرومیت زدایی در زمینه های گوناگون از جمله اهداف آرمانی نظام مقدس جمهوری اسلامی تعیین شده است (قانون اساسی ج. ا. ایران) که در همین راستا طبق ماده 1 قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب 1372/6/7 > ماده 1- به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه گذاری و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه آبی، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و آرایه خدمات عمومی، به دولت اجازه داده می شود مناطق (ذیل) را به عنوان مناطق آزاد تجاری و صنعتی براساس موازین قانونی و این قانون اداره نماید < (قانون

چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران : (17) .
 با توجه به موارد تاکید شده در قوانین کشور و همچنین با توجه به این که سازمان های مناطق آزاد به عنوان یکی از عمده ترین دستگاه های ارائه خدمات زیربنایی و توسعه ای کشور و پیشرو در اجرای سیاست های اصل 44 قانون اساسی، اشاعه و بسط تمرکز زدایی را در سرلوحه اهداف کلان خود قرار داده اند (سیاست های کلی اصل 44)، شناسایی عوامل موثر بر اجرای بودجه ریزی عملیاتی نقش مهم و اساسی در اجرای اثربخش بودجه ریزی عملیاتی و به تبع آن تحقق اهداف تعیین شده در چشم انداز بیست ساله و برنامه های توسعه خواهد داشت. از آنجایی که توجهات اخیر به اجرای بودجه ریزی عملیاتی، عقایدی را در مورد عوامل تاثیرگذار بر اجرای موفق این نظام ایجاد کرده است، هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی در سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی قرار گرفت و یک فرضیه اصلی و سه فرضیه فرعی برای بررسی تاثیر سه عامل مذکور تدوین شد . برای آزمون فرضیه ها، داده ها با توزیع پرسشنامه در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی (ارس، اروند، انزلی، چابهار، قشم و کیش) جمع آوری گردید. یافته های تحقیق نشان می دهد میانگین رتبه ارزیابی زنان و مردان از متغیر های مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. همچنین نتایج به دست آمده گویای این مطلب است که میانگین رتبه ارزیابی گروه های سنی و پست سازمانی و سطح تحصیلات از متغیرهای مورد بررسی تفاوت معناداری ندارند . با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه های فرعی تحقیق، در حال حاضر سازمان مناطق آزاد تجاری - صنعتی توانایی و اختیار و پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارد.

10- پیشنهادات

با توجه به اینکه درهای سرمایه در ایران رفته رفته به روی کشورهای سرمایه گذار باز می شود و زمینه های پیوستن کشور به تجارت جهانی رفته رفته مهیا می گردد و در این بین، مناطق آزاد تجاری صنعتی نقش مهمی ایفا می کنند، بنابراین سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی نیز به مانند سایر سازمان ها و شرکت ها باید با انتخاب استراتژی ها و خط مشی های مناسب، خود را برای رقابت آزاد آماده نمایند. یکی از روش ها برای ایجاد مزیت رقابتی و حفظ کارآمدی در جهت تحقق اهداف، بودجه ریزی مناسب می باشد. با توجه به دلایل ذکر شده و نتایج بدست آمده از پژوهش، پیشنهاد های زیر در جهت رفع موانع بودجه ریزی عملیاتی ارائه می-گردد:

- 1 - استانداردهای مناسب برای ارزیابی عملکرد و سنجش عملکرد در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی تعریف گردد.
- 2 - واحد سازمانی مجزایی برای ارزیابی عملکرد کارکنان در هر یک از مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایجاد شود و کارشناسان خبره در این واحد های سازمانی برای ارزیابی عملکرد سازمان به کار گرفته شوند.
- 3 - کارشناسان مالی مورد نیاز به منظور انجام اصلاحات لازم در

سیستم حسابداری و تعیین قیمت تمام شده کالا و خدمات از لحاظ کمی و کیفی تامین گردد.

4- در هر یک از مناطق آزاد تجاری - صنعتی از افراد آشنا و خبره در مسائل بودجه ریزی بخصوص بودجه عملیاتی به تعداد کافی وجود داشته باشند.

5- کلاس ها و سمینارهایی مبنی بر آشنایی کارکنان و مسئولین در رابطه با محاسن استفاده از بودجه ریزی عملیاتی و نیز روش استقرار آن در مناطق آزاد برگزار شود.

6- در صورت تعارض قوانین موجود با اصول بودجه ریزی عملیاتی تعارضات برطرف گردد.

7- ضمانت اجرایی لازم و نظارت در رابطه با قوانین ناظر بر اجرای بودجه ریزی عملیاتی در مناطق آزاد وجود داشته باشد.

8- طرح های تشویقی و تنبیهی برای عملکرد مناسب و نامناسب در اجرای اصول بودجه ریزی عملیاتی در سازمان پیش بینی شود.

منابع

- ابراهیمی، محسن، محمود اسعدي، جبار باباشاهی، (1386)، "شناسایی موانع استقرار بودجه عملیاتی در گمرک"، جلد اول، ایران بر اساس مدل شه، دومین کنفرانس بین‌المللی بودجه ریزی عملیاتی.
- ابراهیمی نژاد، مهدی، اسفندیار فرج‌وند، (1386)، "بودجه از تنظیم تا کنترل"، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، سمت.
- آذر، عادل، منصور مومنی، "آمار و کاربرد آن در مدیریت"، تهران، سمت.
- جهاندوست، سهراب، (1374)، "تحقیقی پیرامون تدوین بودجه عملیاتی در سازمان بنادر و کشتیرانی"، به راهنمایی: وثوق، دانشگاه تهران، علوم انسانی.
- دلگشایی، بهرام، سید جمال الدین طبیبی، محمد رضا ملکی، (1388)، پایان نامه کارشناسی ارشد
- رمضانی، امیر رضا، (1383)، "بودجه بندی بر مبنای فعالیت در دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی شیراز"، به راهنمایی: نمازی، محمد استاد مشاور، ستایش، محمدحسین، محمودآبادی، حمید، دانشگاه شیراز.
- سالم صافی، پرویز، (1383)، "ارزیابی نتایج استقرار نظام بودجه بندی عملیاتی در بخش تشخیص بیمارستان ولیعصر مشگین شهر با تاکید بر هزینه تم ام شده خدمات"، به راهنمایی: ملکی، محمدرضا؛ استاد مشاور: وطن خواه، سودابه، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
- "سیاست های کلی اصلی 44". ابلاغی مقام معظم رهبری.
- فرزید، علیرضا، (1381)، "بودجه ریزی دولتی در ایران، تهران"، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
- "قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران".
- "قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی جمهوری اسلامی ایران".
- "قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران"، ص 17.

Andrew, M. "Authority, Acceptance, Ability and Performance-Based Budgeting Reforms", *The international journal of Public Sector Management*, vol.17, No.4: pp.334-336.

GAO, (1999), "Performance Budgeting: Initial Experiences Under the Results Act in Linking Plans with Budgets": pp. 4.

Foltin, C. (1999), "State and Local Government Performance: it's Time to Measure up!", *The Government Accountants Journal*, Vol. 48 No. 1: pp. 40-46.

Harris, J.L. (2001), "Performance Budgeting in Maine", paper Presented at the Managing Performance Conference, Baltimore, MD, 11 October.

Kettl, D. (1992), *Deficit Politics*, Macmillan Publishing, New York, NY.

Melkers, J. and Willoughby, K. (1998), "The State of the States: Performance-Based

Budgeting.

Requirements in Forty-Seven Out of Fifty”, *Public Administration Review*, Vol. 58 No. 1.

Shah, A. (1998), “Balance, Accountability, and Responsiveness: Lessons about Decentralization”, *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, Paper 2021, World Bank, Washington, DC.

Xavier, J.A. (1998), “Budget Reform in Malaysia and Australia Compared”, *Public Budgeting and Finance*, Vol. 18 No. 1: pp. 99-118.